

Ivan Macut
DOPRINOS PROTESTANTSKE TEOLOGIJE BUDUĆOJ
EKUMENSKOJ MARIOLOGIJI
Contribution of Protestant theology to future ecumenical Mariology

UDK: 232.931:284

261.8

Pregledni znanstveni rad

Primljeno 6/2014.

Sažetak

Ovaj smo rad podijelili u dva dijela. Prvi smo dio naslovili "Višestoljetna šutnja i ponovno buđenje protestantske teologije". Kada je riječ o šutnji protestantske teologije o Mariji, postoji više razloga. Pretjerano štovanje Marije s katoličke strane, gubitak svih poveznica s Biblijom te instrumentalizacija Marije u svrhu borbe protiv protestantizma, dovelo je do toga da se u protestantsku teologiju, kao logična reakcija, s vremenom uvukla potpuna šutnja i odbacivanje bilo kakvoga govora o njoj. U zadnje vrijeme protestantska se teologija budi te ponovno počinje govoriti o Mariji. Razlozi su slijedeći: na Drugom vatikanskom saboru govor o Mariji stavljen u okvir Crkve; sjećanje na poveznicu između Marije i protureformacije nestalo je i više nije djelotvorno; feministička teologija te ekumenizam. Drugi je dio naslovljen "Elementi protestantske teologije za buduću ekumensku mariologiju". Glavni kriteriji za buduću ekumensku mariologiju, a koji su za protestante od nesagledive važnosti, jesu sljedeći: govor o Mariji mora biti utemeljen isključivo na Svetom pismu; Solus Christus – nema ni Marije ni mariologije bez Krista čije mjesto nitko ne može zauzeti niti ga smije na bilo koji način zasjeniti ili umanjiti; Marija je naša sestra u vjeri te kao takve ne može biti ni dio kulta ni molitve niti je ona posrednica ili zagovornica kod Boga te katoličke dogme o Mariji u ekumenskoj mariologiji nemaju svoje mjesto te, na koncu, per Mariam ad Christum - Marija vodi isključivo Kristu te nije cilj samoj sebi.

Ključne riječi: Marija, ekumenska mariologija, Sveto pismo, Solus Christus, per Mariam ad Christum.

UVOD

Kada je riječ o Mariji i o mariologiji u protestantskoj teologiji, odmah na početku potrebno je reći kako se već stoljećima o Mariji gotovo pa ništa niti piše niti govori. Više je tome razloga te ćemo u ovom radu i o njima progovoriti. Ekumenska zauzetost te svijest kako među podijeljenim kršćanima ne bi smjelo biti tema o kojima se ne govori, a i još neki drugi razlozi, doveli su do toga da se, malo-pomalo, i u protestantskoj teologiji počinje govoriti o Mariji. U ovom ćemo radu, s jedne strane, pokušati objasniti zbog čega je došlo do toga da protestanti u velikoj većini uopće ne žele govoriti o Mariji te koji su razlozi ponovnog buđenja, te s druge strane, vidjet ćemo koji su elementi ili impulsi koje protestantska teologija šalje u pogledu razvijanja ekumenske mariologije koja bi u budućnosti bila prihvatljiva svim razjedinjenim kršćanima.

Riječi protestantskog teologa Jürgena Moltmanna izrečene prije 30 godina, a koje nalazimo zapisane u drugom uvodniku pod naslovom *Una mariologia ecumenica?* u poznatom teološkom časopisu *Concilium* i danas su, unatoč nekim vidljivim koracima i naporima koji su poduzeti u tom pogledu i nekim zajedničkim dokumentima, aktualne. Naime, on kaže kako na ekumenski način razgovarati o mariologiji jest teško ako ćemo to činiti iskreno i sa željom da produbimo korijene marijanskog kulta i razloge njezina odbacivanja. Povijest nam govori kako su marijanski kult i mariologija više bili uzrok razilaženja nego li jedinstva među kršćanima. Stoga, zaključuje Moltmann svoj kratki uvod u svoje promišljanje sljedećim riječima: “Još nismo spremni razviti ‘ekumensku mariologiju’. Međutim, to ne znači da ne možemo pokušati opisati uvjete unutar kojih bi se ona trebala razvijati.”¹

Iako i danas, 30 godina nakon ovih Moltmannovih riječi, još ne postoji službena ekumenska mariologija, a teško je i predvidjeti kada će se ona u potpunosti razviti, ipak, treba priznati kako postoje određeni signali i uvjeti, kako to kaže Moltmann, ili bolje rečeno elementi, unutar kojih je moguće polako razvijati i

¹ J. MOLTSMANN, *Una mariologia ecumenica? – Editoriale II*, u: *Concilium – Rivista internazionale di teologia*, 19 (1983.) 8, str. 23. Ukratko o malobrojnim dokumentima i ekumenskim razgovorima o Mariji, vidi tekst: L. SCHEFFCZYK, *La mariologia come compito e impulso dell'ecumenismo*, u: *Ecumenismo. La ripida via della verità*, Lateran University Press, Città del Vaticano, 2007., str. 113-139.

promišljati o Marijinoj osobi i njezinoj ulozi u Crkvi kao takvoj, a koja bi kasnije prihvatili svi kršćani. Ovaj rad ima za cilj u svom drugom dijelu predstaviti određene elemente mariologije koji dolaze iz protestantske teologije za jedan širi ekumenski govor o Mariji, a koji bi protestantska teologija jednoga dana mogla prihvatiti i unutar kojih bi bilo moguće postići dogovor oko ovoga teškoga ekumenskog pitanja.

Kako bismo mogli ispravno razumjeti zbog čega su Marija i mariologija, postali toliki problem za protestante da uopće o njoj ne žele ni govoriti, potrebno se vratiti nekoliko stoljeća unatrag u doba protureformacije. Naime, tu leži jedan od glavnih problema zbog kojih protestanti više stoljeća nisu govorili o Mariji.

1. VIŠESTOLJETNA ŠUTNJA I PONOVO BUĐENJE PROTESTANTSKE TEOLOGIJE

1.1. Šutnja o Mariji

Kada je riječ o Mariji treba odmah reći kako ona zauzima nesagledivo važnije mjesto u samom početku reformacije u XVI. st. i kod samih reformatora,² nego što joj je pripalo u vremenima koja slijede nakon reformacije.³ Tako npr. možemo reći kako:

² Sva trojica glavnih reformatora, a na poseban način Luther, imali su vrlo pozitivno mišljenje o Mariji. Antologiju marijanskih tekstova trojice reformatora može se pronaći u: W. TAPPOLET-A. EBNETER, *Das Marienlob der Reformatoren: Martin Luther, Johannes Calvin, Huldrych Zwingli, Heinrich Bullinger*, Katzmann, Tübingen, 1962. Unatoč pozitivnom mišljenju o Mariji, Luther je npr. usporedio Marijine zasluge sa zaslugama drva križa što nosi Krista. Kao što drvo križa nema nikakvih zasluga što je nosilo Krista, tako nema ni Marija. Dakle, sve je zasluga Krista i zato Mariji ne možemo pripisati nikakve osobne zasluge. Usp. A. DITTRICH, *Protestantische Mariologie-Kritik. Historische Entwicklung bis 1997 und dogmatische Analyse. Mariologische Studien XI*, Regensburg, 1998., str. 29-37. Katolici, nasuprot ovom protestantskom učenju, smatraju kako čovjek surađuje s Bogom te učenje o Božjoj milosti ne isključuje ujedno i čovjekovu suradnju s Bogom.

³ "Kao protestanti, poslije četiri stoljeća, mi želimo razumjeti tu činjenicu. Mi znamo, da zavjera šutnje održavana oko Djevice Marije čini svaki susret nemogućim. U početku reformacije te zavjere šutnje nije bilo. Tada nije bilo svijesti raskida s cjelinom kršćanske zajednice, a još manje svijesti posljedica, koje mi proživljavamo danas. Tada se štovala ona, koja je bila prva vjernica Kristova, koja je prva izgovorila da i amen iz vjernog srca, ona, koja je, svojim pristankom, odražavala u sebi Kristovo savršenstvo. Treba da ipak vodimo računa o teretu historije, koja traje više od četiri stoljeća, tijekom koje, u neprekidnim etapama, Djevica Marija postade predmet suprotnosti, štoviše predmet odvajanja među krštenima. U svojoj volji da se čuvaju onoga, što su

“Reformatori prihvaćaju, s doktrinarnog stajališta, poziciju koja čuva marijansku tradiciju: djevičansko rođenje, naravno, uzima se kao sastavni dio biblijske poruke; trajno djevičanstvo ne stavlja se u pitanje; naslov Marije majke Božje prihvaćen je, jer je prihvaćen i odnosi se na Krista; Marija kao izvrsni primjer podcrtan je sa snažnim naglascima (dovoljno se samo prisjetiti Lutherova komentara *Veliča*).”⁴ Treba, također, istaknuti kako upravo ovaj Lutherov komentar *Veliča* nije ostavio nikakav trag na buduću protestantsku teologiju ni na protestantsku duhovnost.⁵ Osim toga, protestantska reforma ostavila je i nekoliko Marijinih blagdana, kao što su *Navještenje Gospodinovo* (25. ožujka), *Marijin pohod Elizabeti* (2. srpnja), *Marijino čišćenje* ili *Isusovo prikazanje u Hramu* (2. veljače).⁶ Naravno da su ovi blagdani slavljani kao Kristovi blagdani. Međutim, od XVIII. st. ovi blagdani bivaju slavljani samo pola dana, da bi na koncu

osjećali pretjeranim – katkad idolatrijom – u držanju katolika prema Majci Kristovoj, protestanti su sa svog gledišta dizali protest. Katolici, uvrijeđeni i oni zbog onoga, što im se, u protestantskoj reakciji, činilo pretjeranim – i katkada svetogrđnim – umnožavali su iskaze štovanja prema Djevici Mariji. Oni su se nadali, da će s pomoću pretjeranih izraza reparirati ono, što ranjava ljubav prema Majci Kristovoj. Ali, tako se stvorila neravnoteža na području pobožnosti. Na taj način stvorila se u nas kršćana, lančana reakcija: držanje jednih izazivalo je još više osjetljivost drugih. A zar nije i teološko raspravljanje odražavalo to činjenično stanje, bivajući često sa svoje strane polemično?” R. SCHUTZ, *Majka Krista i slika Crkve*, u: *Crkva u svijetu*, 2 (1967.) 4, str. 1.

⁴ F. FERRARIO – W. JOURDAN, *Introduzione all'ecumenismo*, Claudiana, Torino, 2009., str. 110-111. Ova dvojica teologa nadodaju i kažu kako reforma ističe Mariju kao ljudsko stvorenje poput svih drugih ljudi; koja je čašćena i nasljedovana, ali joj se ne moli. Molitva se upućuje samo trojstvenom Bogu. Osim toga, Marija je važna zbog svoga kristološkog značaja. Ova dvojica protestantskih teologa smatraju kako se nema potrebe boriti protiv „mariologije“ iz jednostavnog razloga što se u rimokatoličkoj tradiciji termin ne pojavljuje nego povremeno i to u XVII. st., da bi se kasnije razvio u XIX. st. Činjenica je, nadalje, da se u Zapadnom raskolu te kasnije u polemikama pozicije radikaliziraju, zaključuju svoju misao protestantski teolozi. Usp. *Isto*, str. 110-111. Španjolski teolog M. Diez Presa u svom članku *Marie en la teologia protestante moderna* kaže kako je mariologija nastala, s jedne strane, kako bi se slavila Marija (pozitivni aspekt), te, s druge strane, kao kritika protestanata (negativni aspekt). Usp. M. D. PRESA, *Marie en la teologia protestante moderna*, u: *Ephemerides Mariologicae*, 44 (1994.), str. 453.

⁵ Usp. H. KÜNG, *Maria nelle chiese – Editoriale I*, u: *Concilium – Rivista internazionale di teologia*, 19 (1983.) 8, str. 11 (1205).

⁶ Max Thurian kaže kako je Luther zadržao marijanska slavlja koja su predložena u tradicionalnoj liturgiji te da je tom prigodom održavao prekrasne propovijedi o Mariji. Usp. M. THURIAN, *Figura, dottrina e lode di Maria nel dialogo ecumenico*, u: *Il Regno-doc.*, 7 (1983.), str. 249.

bili potpuno izbrisani iz crkvenog te iz svjetovnog kalendara.⁷ Koji je razlog tome da je Marija u potpunosti izbačena iz kasnije protestantske teologije i duhovnosti?

Glavni je razlog, kako ga navodi valdeški teolog Paolo Ricca, taj što je Marija bila stavljena u službu protiv protestanata. Razlog zbog čega je Marija u potpunosti odsutna na svim razinama (doktrinarnoj, liturgijskoj, pobožnosti i simboličkoj) posljedica je protureformacije, a ne same reformacije. Naime, Marija je postala zaštitni znak protureformacije kojom se borilo protiv neprijatelja protestanata.⁸ Naravno da se kao takva Marija nije mogla održati unutar protestantizma, pa i unatoč tome što glavni pokretač reformacije, Martin Luther u dvama svojim spisima govori upravo o Mariji. Naime, 1521. god. Luther piše svoj *Komentar Veliča* te već sljedeće godine (1522.) piše, također, *Komentar Ave Maria* te je taj tekst uvršten i u protestantski brevijar (*Betbüchlein*), tj. mali molitvenik.⁹ Protestantski uzmak pred marijanskom pobožnošću dolazi zbog marijanskog štovanja kod katolika te zbog rasprave oko kulta svetaca.¹⁰

Pretjerano štovanje Marije s katoličke strane, gubitak svih poveznica s Biblijom te instrumentalizacija Marije u svrhu borbe protiv protestantizma, dovelo je do toga da se u protestantsku teologiju, kao logična reakcija, s vremenom uvukla potpuna šutnja i odbacivanje bilo kakvoga govora o njoj. Tako se može, ako želimo, govoriti i o više stoljetnom “marijanskom postu” u krilu protestantizma i protestantske teologije, koji se u velikoj mjeri nastavlja i danas.¹¹

Uz ovo, prema istom valdeškom teologu, ono što još otežava ekumenski dijalog o Mariji jest taj što postoje glasovi s katoličke strane koji pozivaju na to da se Mariju proglasi “zaštitnicom ekumenizma” ili “majkom jedinstva” što podsjeća, nastavlja Paolo Ricca, na pretkoncilsko vrijeme kada je Katolička Crkva ekumenizam doživljavala kao veliki povratak odijeljenih kršćana

⁷ Usp. P. RICCA, *Maria di Nazareth nella riflessione di alcuni teologi contemporanei della Riforma*, u: *Marianum*, 55 (1993.), str. 477.

⁸ Usp. *Isto*, str. 476-477.

⁹ Usp. C. COLLO, *Maria nel pensiero di Lutero*, u: *Theotokos*, 4 (1996.) 1, str. 219-220.

¹⁰ F. FERRARIO-W. JOURDAN, *Introduzione all'ecumenismo*, str. 111.

¹¹ Usp. P. RICCA, *Maria di Nazareth nella riflessione di alcuni teologi contemporanei della Riforma*, str. 478.

u krilo jedine i prave Kristove Crkve.¹² Naravno da je ovo za protestante neprihvatljivo te nije moguće da Marija u njihovoj teologiji i pobožnosti zauzme bilo koje drugo mjesto osim onoga što joj ga daje Sveto pismo.

1.2. Buđenje protestantskih teologa

Kada je riječ o buđenju protestantske teologije s obzirom na Mariju, tome je više razloga. Jedan od najvažnijih razloga tog buđenja, kako ističe teolog P. Ricca, a koji dolazi s katoličke strane, jest taj što je na Drugom vatikanskom saboru govor o Mariji stavljen u okvir Crkve. Naime, dogmatska konstitucija *Lumen gentium* u 8. poglavlju govori o Mariji kao o “osobitom udu Crkve” (br. 53) te u sljedećem broju kaže kako ona “u Svetoj Crkvi zauzima poslije Krista najviše i nama najbliže mjesto” (br. 54). Koncil želi govor o Mariji, prema istom teologu, uokviriti unutar ekleziologije te je na taj način Sabor postigao teološki i ekumenski zaokret.¹³ Dakle, ako se o Mariji želi govoriti u Crkvi, a ne izvan ili iznad Crkve, te ako se o Mariji govori kao o članu Crkve, onda protestanti i katolici mogu razgovarati jer i protestanti priznaju Mariju kao člana Crkve i rado o njoj kao takvoj govore. Dok, s jedne strane, imamo marijanske dogme i svetišta¹⁴ koji su u potpunosti neprihvatljivi protestantima i njihovu shvaćanju kršćanstva kao takvoga, s druge, pak, strane, koncilaska je Marija figura koja može biti prepoznata i od protestanata kao biblijska figura, jer u Svetom pismu Marija jest

¹² Usp. *Isto*, str. 477.

¹³ Drugi Vatikanski sabor u dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium* u VIII. poglavlju prihvaća biblijski govor o Mariji. Ljudevit Rupčić, komentirajući ovu dogmatsku konstituciju te govoreći o Mariji, kaže kako je već spomenuta dogmatska konstitucija o Crkvi, donijela o Mariji 19 biblijskih citata te nastavlja: “Zahvaljujući načelu ‘Natrag k izvorima’ pomalo su integrirani zaboravljeni tekstovi o Mariji. Zasluga je Sabora da je sve dijelove Pisma koji se odnose na Mariju integrirao u mariologiju. Time nije samo omogućio bolju spoznaju o Mariji i bolju mariologiju, nego je također vratio vjeru u Pisma, koju je, s obzirom na protestantsko mišljenje, dotadašnja teologija umanjivala i ugrožavala”. LJ. RUPČIĆ, *Blažena Djevica Marija u otajstvu Krista i Crkve*, u: *Crkva u svijetu*, 3 (1987.) 6, str. 224.

¹⁴ “Mi stoga usrdno molimo svoju braću katolike i pravoslavce da se, u iskazivanju njihove pobožnosti, pročisti tako autentična ljubav, koju oni iskazuju Majci Kristovoj. Mi ih molimo da očiste marijansku pobožnost od svake izrasline, onako, kako odgovara velikoj poniznosti Djevice Marije, poniznosti, kojom je ona označena u Sv. pismu, u skrivenom životu u društvu s Kristom.” R. SCHUTZ, *Majka Krista i slika Crkve*, str. 2.

član zajednice, a nije izvan ili iznad nje. Dakle, kako zaključuje P. Ricca, ovo je temelj na kojem je moguće izgraditi jedan zajednički jezik o Mariji. Koncilska Marija,¹⁵ uza sve prepreke koje ona izaziva kod protestantskih vjernika, ipak može biti objekt jednoga zajedničkoga govora.¹⁶

Iako teolog Ricca govori o buđenju protestantske teologije i zanimanja za Mariju i to upravo zbog saborskog govora o Mariji unutar Crkve, ipak, treba naglasiti kako njegov optimizam s obzirom na koncilsku mariologiju, a koja bi eventualno bila prihvatljiva i protestantima, ne dijele svi njegovi kolege teolozi, a koji dolaze iz protestantskih crkvenih zajednica. Ovdje ćemo navesti samo dva primjera.

Talijanski protestantski teolog Fulvio Ferrario, zajedno sa svojim kolegom William Jourdanom, smatra kako je Drugi vatikanski sabor, s jedne strane, odbacio ideju da se o Mariji govori u posebnom dokumentu te o njoj govori u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* i to unutar govora o Crkvi¹⁷ te saborski

¹⁵ Kada je riječ o govoru o Blaženoj Djevici Mariji i mariologiji koja se pokušala iskristalizirati na Saboru te njezinoj utemeljenosti na Svetom pismu, Rupčić smatra kako: „Uzvišenost Marijina božanskog majčinstva stoji u vjeri i poslušnosti Riječi Božjoj. Sabor je tim riječima otvorio vrata ekumenizma i ujedno uravnotežio i promakao mariologiju, u kojoj se prije jednostrano isticalo Marijino majčinstvo po krvi na račun majčinstva po vjeri. Nikakvo pretjerivanje nije istinito. Njime se ni u mariologiji ne čini nikakva usluga Mariji, ni pobožnosti prema njoj. Sabor je lojalno uzeo u obzir sve ‘nepovoljne’ tekstove i stavio ih u ispravnu perspektivu, kako se zbog njihova zabacivanja ne bi argumentirano osporavao od protestanata katolički mariološki sustav.“ LJ. RUPČIĆ, *Blažena Djevica Marija u otajstvu Krista i Crkve*, str. 225.

¹⁶ Usp. P. RICCA, *Maria di Nazareth nella riflessione di alcuni teologi contemporanei della Riforma*, str. 475-476. Kada je riječ o mariologiji i ekumenizmu na Drugom vatikanskom saboru, naš teolog i bibličar Rupčić smatra: „Unatoč jasnoj biblijskoj orijentaciji mariologije Sabor nije kanio dokraja iscrpiti biblijski sadržaj. Od 17 navedenih biblijskih tekstova 14 ih provida s *usp. (-oredi)*. To dokazuje da mu je, istina, mnogo stalo da — za razliku od prijašnjih mariologija i crkvenih dokumenata o Mariji — svoj nauk utemelji na čvrstoći riječi Božje, ali isto tako da ne želi onemogućiti teološko istraživanje koje još nije došlo do potpune sigurnosti i jasnoće, niti zalaziti u teološke razmirice kako ne bi nanio štetu ekumenizmu. Sustežući se od suda u prijepornim pitanjima, Sabor se pokazao otvorenim za ekumenizam i omogućio drugima da se lakše priključe ispitivanju Marije i njezina štovanja.“ LJ. RUPČIĆ, *Blažena Djevica Marija u otajstvu Krista i Crkve*, str. 226.

¹⁷ J. Ratzinger/Benedikt XVI. govoreći o eklezijologiji u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* smatra kako je Crkva djevica i majka, začeta je bez grijeha te je već sada uznesena na nebo. Polako se, nadalje, objavljuje kako je Crkva već anticipirana u Mariji, u Mariji je personificirana, te da Marija nije sama individua i okrenuta sama sebi, nego nosi u sebi sve ako je misterij Crkve. Usp. J. RATZINGER, *L'ecceologia della costituzione "Lumen Gentium"*, u: *Il Concilio*

oci govore o Mariji unutar govora o svetima, tj. o vjernicima, ipak, s druge strane, upravo ta koncilska mariologija pokazuje jasnu tendenciju da istakne “marijansku ekleziologiju” koja je isto tako problematična; crta koja potječe od pape Pavla VI. te pape Ivana Pavla II., zaključuju protestantski teolozi.¹⁸

Protestantski teolog Oscar Cullmann koncilsko tumačenje svetopisamskih citata, a koji se odnose na Blaženu Djevicu Mariju, smatra iznimno diskutabilnim. Iako je imao mnoštvo primjedbi s obzirom na citiranje i tumačenje svetopisamskih odlomaka, a na poseban način kada je riječ o Blaženoj Djevici Mariji,¹⁹ ipak, Cullmann smatra kako su najbolji i najpoticajni tekstovi bili upravo oni koji su nadahnuti na Svetom pismu te je upravo kardinal A. Bea, prema Cullmannu, bio onaj koji je kao stručnjak za Sveto pismo ispravljao saborske Oce te vraćao saborske diskusije na pravi put, tj. utemeljivao ih je ispravno u Svetom pismu.²⁰ Osim toga, Cullmann nije bio zadovoljan kako su se na Saboru razvijale stvari i kako se diskutiralo o Mariji. Dana 22. srpnja promatrači na Saboru imali su svoju redovitu konferenciju za novinare koju je vodio upravo Cullmann. Prema dnevniku Y. Congara, Cullmann je tada rekao: “Marija je samo jedan instrument u povijesti spasenja, kao i Abraham i Apostoli; nije napravljena abrahamologija niti paologija.”²¹ Osim toga, kada je papa Pavao VI. proglasio Mariju majkom Crkve, Cullmann je u jednom svom razgovoru osudio ovaj potez pape te nadodao kako trebaju dvije generacije da se ovaj čin zaboravi.²² Pozitivna činjenica za Cullmanna jest koncilski govor o hijerarhiji istina (UR 11),²³ a koji prema istom teologu, pomaže da se dogme

Vaticano II. Recezione e attualità alla luce del Giubileo, a cura di R. Fisichella, San Paolo, Cinisello Balsamo (MI), Milano, 2000., str. 80.

¹⁸ F. FERRARIO – W. JOURDAN, *Introduzione all'ecumenismo*, str. 112-113.

¹⁹ Tako Cullmann kaže kako ne bi želio skandalizirati one koji su katolici, ali kada je riječ o uznesenju Blažene Djevice Marije na nebo, ako je ova dogma doista implicitno prisutna u Svetom pismu, onda, ističe Cullmann, ne zna što više nije implicitno prisutno u Svetom pismu. Usp. O. CULLMANN, *Bible et Second Concile du Vatican*, u: *Le dialogue est ouvert - Le Concile vu par les observateurs luthériens*, la direction de J.-J. von Allmen, Delachaux&Niestlé, Paris, 1965., str. 137.

²⁰ Usp. *Isto*, str. 144.

²¹ CONGAR, *Mon Journal du Concile II*, Les Éditions du Cerf, Paris, 2002., str. 151

²² Usp. *Isto*, str. 290.

²³ “In comparandis doctrinis meminerint existere ordinem seu ‘hierarchiam’ veritatum doctrinae catholicae, cum diversus sit earum nexus cum fundamento fidei christianae”: *Unitatis redintegratio*, u: AS, III 3, str. 853.

stave u pravi odnos. Cullmann je svjestan kako je prije Drugoga vatikanskog sabora papa Pio XI. u enciklici *Mortalium animos* jasno rekao kako je potrebno s istom vjerom primiti i dogmu o Trojstvu i dogmu o Uznesenju Blažene Djevice Marije.²⁴ Nakon Sabora moguće je dogmu o Marijinu uznesenju staviti na niže mjesto s obzirom na kristološke dogme IV. i V. stoljeća.²⁵

Iako, kako možemo vidjeti, postoje i suprotni glasovi koji ne dijele optimizam jedne struje u protestantskoj teologiji, a kada je riječ o pozitivnim promjenama u Katoličkoj Crkvi, a koji bude i potiču i protestantske crkvene zajednice da promisle o svojim dosadašnjim stavovima, ipak, moramo reći kako je Katolička Crkva svojim stavovima i dokumentima proglašenima upravo na zadnjem Saboru, ali i nakon njega, zauzela jedan pozitivni ekumenski stav te, također, upravo Drugi vatikanski sabor sa svojim učenjem čini nezaobilaznu i polaznu točku učenja Katoličke Crkve i s obzirom na ekumenizam te sve ono što se događa na ekumenskom području jest plod upravo tih novih vjetrova koji su zapuhali nakon Sabora i zato se možemo složiti sa protestantskim teologom F. Ferrariom koji kaže kako je danas upravo Katolička Crkva ona koja nosi ekumenski dijalog i u njemu prednjači svojim bilateralnim, ali i multilateralim komisijama.²⁶

Drugi razlog protestantskog buđenja nalazi se unutar protestantske teologije i duhovnosti. Iako je za vrijeme reformacije radikalno življenje evanđelja prebačeno iz samostana u svijet, ipak, potrebno je ponovno iščitavanje pojma *radikalnost*. Bilo bi pogrešno reći kako protestanti odbacuju radikalnost življenja evanđelja jer odbacuju zavjete siromaštva, čistoće i poslušnosti, nego se ovdje radi o nastavku evanđeoske radikalnost, ali na jedan drugačiji način. Tako, npr. Luther u svom *Malom katekizmu*

²⁴ Usp. PIO XI., *Mortalium animos*, u: AAS, XX (1928.) str. 13.

²⁵ Usp. O. CULLMANN, *Die Reformbestrebungen des 2. Vatikanischen Konzils im Lichte der Geschichte der katholischen Kirche*, u: *Theologische Literaturzeitung - Monatsschrift für das gesamte Gebiet der Theologie und Religionswissenschaft*, 92 (1967.), str. 8. Teolog Vittorio Subilia ne slaže se s ovim Cullmannovim optimizmom. Naime, Subilia smatra kako Sabor ovom tvrdnjom o hijerarhiji istina nije htio razdvojiti dogme na različite razine i reći kako su jedne nužne i bitne za vjeru, a druge manje važne, nego je Sabor pokušao olakšati katolicima shvaćanje katoličkih istina vjere u njezinim različitim aspektima. Usp. V. SUBILIA, *La ecclesiologia del Vaticano II, La "Constitutio dogmatica de Ecclesia"*, u: *Protestantesimo*, 20 (1965.) str. 105.

²⁶ Usp. F. FERRARIO, *Tra crisi e speranza. Contributi al dialogo ecumenico*, Claudiana, Torino, 2008., str. 185-186.

predlaže svakidašnje molitve, a koje su nadahnute monastičkim molitvama, naravno smještene u obiteljski kontekst.²⁷ Da se nalazimo u razdoblju protestantskog buđenja s obzirom na duhovnost, svjedoči nam i teolog F. Ferrario koji kaže kako liturgija, molitveni život, sakramentalna praksa, sa svim svojim također i radikalnim rezervama, sadržavaju za protestante kritički poticaj koji mora biti hitno valoriziran.²⁸

Kada je riječ o Mariji, budući da je dugo stoljeća Marija bila, kako smo već rekli, stavljena u službu protiv protestanata, kod njih se razvila psihološka barijera koja ih je sprječavala da o njoj išta govore. Danas, na svu sreću, ta se psihološka barijera razbila te su protestanti u velikoj mjeri zaboravili zloupotrebu Marije protiv njih samih. Stoga, Marija se više ne prikazuje kao ona koja je protiv protestanata, nego kao ona koja je majka, koja poziva sve k sebi. Kako kaže P. Ricca: “Sjećanje na poveznicu između Marije i protureformacije nestala je i više nije djelotvorna. Veza koja je najmanje tri stoljeća povezivala Mariju i protureformaciju prekinuta je. U protestantskom mišljenju postoji nova sloboda s obzirom na Mariju. Antiprotstantska upotreba Marije umnogome je uvjetovala antimarijansku fizionomiju protestantizma. [...] Međutim, protestantizam se, također, pita je li današnja potpuna odsutnost Marije iz obzora vjere, iz duhovnosti i pobožnosti, doista adekvatan odgovor na biblijski govor o Mariji. Protestantizam, odbacujući mariologiju, nije li možda *de facto* odbacio Mariju, brišući je iz svoga religijskog obzorja?”²⁹

Protestantski teolog Hans Asmussen u svom djelu *Maria, die Mutter Gotes*, između ostaloga, govori o Mariji u svjetlu kristologije i soteriologije: “Nema Krista bez Marije. [...] O tome ovisi naše spasenje.”³⁰ Nadalje, isti teolog kaže: “Bojim se da su mnogi protestanti protiv bilo koje mariologije jer [...] Evandjelje zamjenjuju individualizmom.”³¹

Znakove jednog buđenja i povratka, ako ne pobožnosti Mariji, ali barem govora o Mariji (mariologija), moguće je pronaći

²⁷ Usp. *Isto*, str. 231-232.

²⁸ Usp. *Isto*, str. 239.

²⁹ P. RICCA, *Maria di Nazareth nella riflessione di alcuni teologi contemporanei della Riforma*, str. 477-478.

³⁰ H. ASMUSSEN, *Maria, die Mutter Gotes*, Evangelisches Verlagswerk, Stuttgart, 1950., str. 13.

³¹ *Isto*, str. 16.

kod nekoliko drugih protestantskih teologa, npr. biskup Wilhelm Stählin, Adolf Schlatter, i dr. Protestantski teolozi smatraju kako protestantska teologija unutar mariologije u svojoj budućnosti ima zadatak ponovno pronaći Mariju kao svoju sestru u vjeri, ali je zaista pronaći, jer je bila izgubljena i odsutna; ako se ponovno pronađe, biti će ponovno prisutna.³²

Treći razlog koji objašnjava zašto je došlo do buđenja unutar protestantizma jest feministička teologija. Naime, feministička je teologija cjelokupno kršćansko učenje pročitala sa ženskog stajališta. Naravno da je figura Marije bila nezaobilazna. Za samu feminističku teologiju, misli teolog P. Ricca, Marija je kontroverzna figura i upravo zbog toga nije moguće reći nešto korisno za žene. Unatoč tome, feministička je teologija probudila interes za Mariju unutar protestantske teologije.³³

Četvrti razlog koji je doveo do buđenja protestantske teologije kad je riječ o Mariji jest ekumenski motiv. P. Ricca ističe kako je očito da su pitanje papinstva i pitanje mariologije dva ključna pitanja unutar kojih se protestanti i katolici najviše razilaze te da dijalog o ovim dvama pitanjima često nalikuje dvostrukom monologu. Međutim, ekumenski dijalog poziva da u međusobnom razumijevanju i prihvaćanju prevladaju postojeće poteškoće i probleme.³⁴ Marija je ona koja nas ujedinjuje, podcrtava Ricca, a mariologija nas razjedinjuje. Iako je ovo teško pitanje, ipak u isto vrijeme potrebno je o njemu razgovarati i promišljati.³⁵

Sergio Rostagno smatra kako se može opravdati potreba za protestantskom mariologijom istim onim argumentima kojima se u prošlosti opravdavala doktrinarna rasprava. Naime, hereze su dovele do toga da su se u kršćanstvu pojedine istine vjere dogmatizirale i bolje razvile nego neke druge, koje nisu doveli u pitanje heretični teolozi. Zato, smatra isti autor, ne bi bilo uopće

³² Usp. M. MASINI, *Maria di Nazaret nel conflitto delle interpretazioni*, Edizioni Messaggero, Padova, 2005., str. 189-192.

³³ Usp. P. RICCA, *Maria di Nazareth nella riflessione di alcuni teologi contemporanei della Riforma*, str. 478-479. Osnovne informacije o Mariji u feminističkoj teologiji moguće je pronaći u članku E. TOMASSONE, *Maria nella teologia femminista*, u: *Maria nostra sorella*, Roma, ²1989., str. 77-87.

³⁴ Važniji ekumenski dokumenti o Mariji: *Marija u spasenjskom Božjem planu i u zajednici svetih*, Grupa iz Dommbesa 1997., *Marija milost i nada u Kristu*, Zajednička izjava Katoličko-anglikanske međunarodne komisije, 2004.

³⁵ Usp. P. RICCA, *Maria di Nazareth nella riflessione di alcuni teologi contemporanei della Riforma*, str. 479.

potrebe govoriti o protestantskoj mariologiji da neki “drugi” nisu sa svoje strane otvorili ovu kontroverzu.³⁶

Ovo su, vjerujemo, samo od nekih razloga koji su doveli, kako je očito, do buđenja unutar protestantizma kada je riječ o Mariji. Budući da je ovo vrlo teško ekumensko pitanje, ali ne samo ekumensko, nego zadire i u pitanje dogmatike, duhovnosti, pučke pobožnosti i liturgije, vrlo je važno vidjeti koje su to smjernice, odnosno koji su to elementi koje predlažu protestanti kako bi se u budućnosti mogla izraditi jedna ekumenska mariologija koja bi bila svim stranama u dijalogu prihvatljiva. Ono što je već sada sigurno jest to da zadatak izrade ekumenske mariologije nije nimalo ni lagan ni ugodan, međutim u ekumenizmu ne smije biti pitanja o kojima se ne govori. Pitanja mogu biti teža ili lakša, ali moraju biti osvijetljena i prihvaćena sa svom ozbiljnošću i teološkom dubinom te će sigurno, uz vodstvo Duha Svetoga, a koji je nazočan u Crkvi, doći do rješenja koje će biti svima prihvatljivo.

2. ELEMENTI PROTESTANTSKE TEOLOGIJE ZA BUDUĆU EKUMENSKU MARIOLOGIJU

2.1. *Protestantska “mariologija”*

Kako bismo mogli razumjeti doprinos protestantske teologije budućoj ekumenskoj mariologiji, potrebno je ponajprije okvirno predstaviti što sami protestanti govore o Mariji. To je jedini pouzdan i siguran temelj kako bismo mogli ispravno shvatiti zbog čega protestanti toliko inzistiraju na određenim idejama i stavovima kada je riječ o Mariji, a od kojih ne žele odstupiti.

Kad je riječ o Mariji u protestantizmu, potrebno je reći da za protestante i u ovom slučaju vrijedi princip *Sola Scriptura*. E. Cuvillier, profesor Novoga zavjeta na protestantskom fakultetu u Montpellieru, smatra kako je potrebno shvatiti da nam Novi zavjet ne daje direktan pristup povijesnoj Marijinoj osobi. Naprotiv, povijesni Marijin lik nestao je zauvijek te mi imamo samo različita svjedočanstva koja, svaka na svoj način, oblikuju i predstavljaju Marijin lik. Svako evanđelje ima svoju interpretaciju Marije kao povijesne osobe. Uz to, protestanti ne

³⁶ Usp. S. ROSTAGNO, *Maria, Cristo e la chiesa*, u: *Maria nostra sorella*, Roma, 1989., str. 11-12.

misle kako je njihovo iščitavanje Novoga zavjeta „objektivno“ u smislu da nije pod utjecajem duhovne, egzegetske ili teološke tradicije. I za protestante tradicija je stvarna i postoji, međutim, ona nije norma koja ima veći ili jednak autoritet kao Sveto pismo. *Sola Scriptura* nipošto ne znači da tradicija ne postoji unutar protestantizma. Naprotiv, tradicija postoji i igra određenu ulogu, ali uvijek je u podređenom položaju s obzirom na vrhovnu normu, a ona glasi *Sola Scriptura*. Stoga, protestanti svaki put kada čitaju Sveto pismo moraju biti spremni da ono reformira njihove tradicije, zaključuje Cuvillier.³⁷

U Svetom pismu postoje različiti opisi Marije. Naime, polazeći od najranije tradicije (Pavlove poslanice i sinoptička evanđelja), moguće je uočiti, s jedne strane, kako sv. Pavao Mariju uopće po imenu i ne spominje, dok, s druge strane, sinoptici je spominju u okviru “Isusove obitelji” koja ne shvaća njegovo djelo te od koje Isus javno zauzima određenu distancu (Mk 3, 31-35; Mt 12, 46-50 i Lk 8, 19-21). P. Ricca smatra kako Marija u ovim sinoptičkim tekstovima nema nikakvog ni povijesnog ni teološkog značenja. Ne čini dio grupe žena koje slijede Isusa, niti je prisutna pod križem. Osim toga, prema istim sinopticima, ali i Ivanovu evanđelju, Marija nije ni svjedok Uskrsnuća. Prisutne su druge Marije, ali ne i Isusova majka Marija. Na koncu, zaključuje P. Ricca, prema najstarijim tradicijama, iako je Isusova majka, nije njegova učenica.³⁸

Unutar sinoptičkih evanđelja nailazimo na tzv. “evanđelja djetinjstva” (Mt 1-2; Lk 1-2) koja imaju za cilj odgovoriti na neka pitanja o samom rođenju i djetinjstvu Isusa Krista. Naime, ovdje, kako misli P. Ricca, ne stavlja se toliko naglasak na Marijinu osobu, nego na njezinu *vjeru*. Ona je predstavljena kao ona koja vjeruje i prije nego što je Isus rođen te je njezin odnos sa Sinom prikazan pozitivno.³⁹

Na koncu, imamo Ivanovu tradiciju koju pronalazimo u Ivanovu evanđelju. Ovdje je Marija prikazana u dva ključna

³⁷ Usp. E. CUVILLIER, *Maria chi sei veramente? I differenti volti della madre di Gesù nel Nuovo Testamento*, Claudiana, Torino, 2002., str. 9-10.

³⁸ Usp. P. RICCA – G. TOURN, *Gli evangelici e Maria*, Claudiana, Torino, 2005., str. 11-14. Jednu dublju analizu sinoptičkih tekstova iz protestantske perspektive, kada je riječ o Mariji, moguće je vidjeti u poznatom djelu E. CUVILLIER, *Maria chi sei veramente? I differenti volti della madre di Gesù nel Nuovo Testamento*, str. 13-48; i G. BARBAGLIO, *Maria nel Nuovo Testamento*, u: *Maria nostra sorella*, Roma, 19892., str. 35-59.

³⁹ Usp. P. RICCA – G. TOURN, *Gli evangelici e Maria*, str. 15-16.

momenta Isusova života i poslanja: Kana Galilejska te pod križem. U otvorenoj suprotnosti sa sinoptičkom tradicijom, evanđelist spominje Isusovu majku Mariju pod križem. Ovdje je, prema istom teologu, naglasak stavljen, ne toliko na Marijinu vjeru, koliko na njezinu *osobu*. Marija je simbolička figura. Međutim, teško je reći što točno simbolizira ta simbolička figura, zaključuje P. Ricca.⁴⁰

Način na koji prva kršćanska zajednica doživljava Mariju možemo prikazati u nekoliko točaka:⁴¹

- budući da je Marija Isusova majka, to joj daje posebnu i jedinstvenu ulogu u povijesti spasenja;

- "evanđelja djetinjstva" predstavljaju je kao uzor vjere i poslušnosti Bogu;

- Marija je tek nakon Isusova uskrsnuća u potpunosti shvatila njegovu ulogu te je postala vjernica u punom smislu te riječi;

- Marija je u prvoj kršćanskoj zajednici bila poštovana jer je majka Isusova;

- vjerovanje o djevičanskom rođenju Isusa vrlo je rano nastalo. Međutim, ova se tvrdnja odnosi na Isusa, a ne na Mariju, zaključuje teolog F. Ferrario.

Sveto pismo ne idealizira protagoniste svete povijesti, tako ni Marija nije prikazana idealno. Kao najpozitivniju činjenicu koju Sveto pismo iznosi o Mariji, a protestanti posebno naglašavaju, jest ta da nakon što je rodila Isusa, također ga nosi u svom srcu i u svom životu: postala je *Kristov svjedok* i kao takva ona treba biti i prepoznata i slavljena, zajedno s mnogim drugima osobama, o kojima Sveto pismo govori.⁴² Na koncu, Marija je u Ivanovu evanđelju predstavljena kao *simbol*. Ipak, niti Marija koja je primjer vjere, niti Marija kao simbol, ne dopuštaju nam da se Mariju uvrsti u liturgiju. Budući da je Marija samo stvorenje te kao takva ne može biti niti objekt kulta niti objekt zazivanja vjernika, svaki "marijanski kult", s jedne strane, nije biblijski utemeljen, te s druge, tu se ne radi o legitimnom kršćanstvu, zaključuje P. Ricca.⁴³

⁴⁰ Usp. *Isto*, str. 16-17.

⁴¹ Usp. F. FERRARIO – W. JOURDAN, *Introduzione all'ecumenismo*, str. 108.

⁴² Usp. P. RICCA – G. TOURN, *Gli evangelici e Maria*, str. 18-19.

⁴³ Usp. *Isto*, str. 19-20.

Iako Sveto pismo Mariju ne idealizira, ipak u kršćanstvu se s vremenom razvila pobožnost prema Mariji. Ono što je na poseban način doprinijelo razvoju duhovnosti i razmišljanju o Mariji, jest kršćanski asketizam. Rano kršćanstvo, unatoč tome što Novi zavjet govori o Isusovoj braći i sestrama, razvija doktrinu o Marijinu trajnom djevičanstvu (*pre partum, in partu i post partum*). Ova je doktrina prihvaćena u tradiciji, pa i kasnije od samih reformatora.⁴⁴ Ključni moment dogodio se na Koncilu u Efezu (431.) kada su saborski Oci definirali Mariju kao *theotokos*. Taj Marijin naslov želi naglasiti jedinstvo Isusove ljudske i božanske naravi. Međutim, kako ističe teolog F. Ferrario, nije se moglo dogoditi da taj izraz ne poprimi i “marijanski” značaj.⁴⁵

Budući da se s vremenom kršćanski pogled koncentrirao na Boga kao na Stvoritelja i Suca, dalekog i strogog, a i slika Krista se pridružila tom pogledu te je on onaj koji kraljuje, vlada i sudi, Marijina figura postaje ona koja posreduje između svoga Sina i ljudi.⁴⁶

Na koncu, možemo reći kako reformatori ne odbacuju neke tradicionalne istine o Mariji, kao što su: djevičansko rođenje, trajno djevičanstvo, Majka Božja, Marija kao primjer. Međutim, sve je ovo podvrgnuto strogom sudu Svetoga pisma te se na Mariju gleda kao na onu koja je samo ljudsko stvorenje, kao i ostali ljudi, kojoj se ne moli jer se samo Bogu upućuju prošnje i molitve. Možemo zaključno reći kako se u protestantskoj teologiji Mariju gleda isključivo polazeći od Krista.⁴⁷

2.2. Doprinos protestantske teologije budućoj ekumenskoj mariologiji

Na samom koncu rada potrebno je reći nekoliko riječi o kriterijima protestantske teologije za jednu buduću ekumensku mariologiju. Imajući u vidu sve ono što smo prije rekli, moguće je izvući nekoliko sasvim konkretnih pozitivnih teoloških kriterija

⁴⁴ Luther je o Marijinu djevičanstvu razmišljao dobar dio svoga života. Tvrdi kako je Marija doista bila i ostala djevica, a da taj evanđeoski govor treba shvatiti kao govor o Isusovim rođacima kad je u evanđeljima riječ o Isusovoj braći i sestrama. Međutim, iznenađuje činjenica da Luther kaže kako nitko nije obvezan vjerovati u Marijino trajno djevičanstvo, iako je tu istinu vjere branio cijeli svoj život. Usp. C. COLLO, *Maria nel pensiero di Lutero*, str. 226-229.

⁴⁵ Usp. F. FERRARIO – W. JOURDAN, *Introduzione all'ecumenismo*, str. 108-109.

⁴⁶ Usp. *Isto*, str. 109.

⁴⁷ Usp. *Isto*, str. 110-111.

koji proizlaze iz protestantske teologije i njezine utemeljenosti jedino na Svetom pismu.

a) Govor o Mariji mora biti utemeljen na Svetom pismu: kada je riječ o Mariji, Isusovoj majci, onda taj govor mora proizlaziti isključivo iz Svetoga pisma. Naime, P. Ricca u jednom svom članku, komentirajući marijansku dogmu o *Bezgrešnom začeću Blažene Djevice Marije*, kaže: "Marijanske dogme, koje su nastale u konfesionalnoj izoliranosti i djelomično upravo zbog toga, teško mogu postati ekumenske. Biblijska riječ, zapravo, jest ekumenska. Istina je da nam ona ne kaže sve, ali je, također, istina da nam kaže ono bitno. «Ona je duša teologije», jako lijepo kaže Sabor. Također je i duša ekumenizma i jednog ekumenskog pristupa Mariji."⁴⁸ Ako se želimo približiti pravoj slici Isusove majke Marije, onda moramo poći od Svetoga pisma kao jedinoga ispravnog izvora. Ono što se nalazi u tradiciji o Mariji, ne smije poslužiti kao temelj jedne buduće ekumenske mariologije. Već smo rekli kako Sveto pismo ne idealizira niti uljepšava sliku Isusove majke Marije. U ekumenskoj mariologiji nije dopušteno služiti se samo onim evanđeoskim mjestima gdje je Marija pozitivno predstavljena, kao npr. u Lukinu evanđelju kada je riječ o navještenju i Isusovu rođenju, ili uzeti samo Ivanovo evanđelje, a izbjegavati sva ona mjesta u sinoptičkim evanđeljima gdje nailazimo na jedan drugačiji Isusov odnos prema svojoj majci. Potrebno je da katolički i protestantski stručnjaci zajedno istraže na koji je način Marija predstavljena u cijelom Novom zavjetu.⁴⁹

Doprinos protestantske teologije ekumenskoj mariologiji mora biti utemeljen isključivo polazeći od Svetoga pisma, inače to više ne bi bio protestantski govor niti bi doprinio budućem

⁴⁸ P. RICCA, *Un dialogo amichevole ma difficile*, u: *Protestantesimo*, 1 (1991.), str. 70-73. Teolog Diez Presa smatra kako protestanti trebaju, sa svoje strane, nadići apologetski i polemički pristup kada je riječ o Mariji te bez predrasuda studirati biblijske tekstove o Mariji. Osim toga, jedna ozbiljna kritička egzegeza, nastavlja Presa, ne može se ograničiti samo na literarnu i intelektualnu kritiku teksta, a koja se udaljuje od Objave. Naime, biblijsku vjeru karakterizira radikalna povijesnost te Sveto pismo na odlučujući način prodire u povijest i kulturu, napuštajući helenističku viziju vječnog povratka. Usp. PRESA, *Marie en la teologia protestante moderna*, 462-463.

⁴⁹ Usp. J. MOLTMANN, *Una mariologia ecumenica? – Editoriale II*, str. 26-27 (1220-1221); Usp. P. RICCA, *Maria di Nazareth nella riflessione di alcuni teologi contemporanei della Riforma*, str. 491-492.

razvoju same ekumenske mariologije.⁵⁰ Protestanti moraju ostati vjerni sebi i svom principu *Sola Scriptura*, za koji smo već rekli kako ne isključuje tradiciju iz protestantizma jer i oni poznaju tradiciju i na nju se pozivaju (npr. učenje reformatora), ali tradicija je uvijek u podređenom položaju te se ne smije iščitavati biblijski govor o Mariji polazeći od tradicije, što protestanti katkad prigovaraju katoličkoj strani, nego je Sveto pismo jedini i isključivi kriterij koji čisti i koji usmjerava tradiciju i buduću teologiju. Zato je potrebno da se ispita na koji je način Marija opisana u Svetom pismu, kako bi onda ta biblijska mariologija mogla pročistiti sav onaj govor o Mariji koji se s vremenom razvijao, a nije bio izravno utemeljen na Svetom pismu nego na tradiciji ili na osjećajima i duhovnim potrebama vjernika.

Dakle, prvi kriterij protestantske teologije za jednu buduću ekumensku mariologiju glasio bi: o Mariji se može govoriti i može biti prihvaćeno samo ono što se o njoj govori u Novom zavjetu. Tradicija ne može imati nikakvu ulogu u budućoj ekumenskoj mariologiji te slike Marije koje iz nje dolaze moraju biti napuštene i odbačene.⁵¹

b) *Solus Christus*: Krist je u središtu kršćanske vjere i kao takav on je i početak i kraj. Naime, protestanti smatraju, kao uostalom i katolici, kako sve ono što Marija jest, jest zbog Krista. Ne može se dogoditi da Marija zasjeni Krista i njegovu ulogu u povijesti spasenja,⁵² jer on je jedini posrednik i spasitelj svih ljudi:⁵³ "Nema pod nebom drugog imena danog ljudima,

⁵⁰ Usp. G. MARON, *Mariologia nella teologia protestante*, u: *Concilium – Rivista internazionale di teologia*, 19 (1983.) 8, str. 104 (1298).

⁵¹ Na ovu tvrdnju potrebno je nadodati kako, ipak, nije moguće graditi ekumensku mariologiju, bazirajući se isključivo na protestantskoj teologiji jer, kako je rekao teolog J. Galot, ekumenizam koji bi uzimao u obzir isključivo protestantsku teologiju bio bi previše ograničen te eventualno potisnuti marijanski kult, a koji se, možemo nadodati, na neki način temelji i na dugoj stoljetnoj tradiciji, doveo bi u pitanje sami ekumenski dijalog s istočnim crkvama koje za sebe tvrde kako one više štuju Blaženu Djevicu Mariju nego što to čine kršćani na Zapadu. Usp. J. GALOT, *Gli attuali problemi del culto mariano*, u: *La Civiltà cattolica*, 118 (1967.) 4, str. 2.

⁵² Teolog F. Ferrario smatra kako je, s jedne strane, istina da je Drugi vatikanski sabor imao želju vratiti Marijin lik u kristološku perspektivu, međutim, s druge strane, u svom naumu Sabor nije u potpunosti uspio jer mu je bila preteška rimska tradicija posljednjih dvaju stoljeća, a koja je kulminirala dvjema dogmatskim definicijama 1854. god. i 1950. god. Usp. F. FERRARIO, *Dio nella Parola. Frammenti di teologia dogmatica 1*, Claudiana, Torino, 2008., str. 93-94.

⁵³ Poznat je protestantski stav kako je Krist jedini posrednik između Boga i ljudi te kako nitko od ljudi, pa ni Blažena Djevicu Marija ni na koji način ne

po kojem nam se treba spasiti” (Dj 4,12).⁵⁴ Mariologija mora biti u službi kristologije, a ne obratno. Zato nema Marije bez Krista, niti mariologije bez kristologije. Krist je alfa i omega cijele mariologije. G. Maron smatra kako mariologija ne može postojati kao samostalni *locus* jer Marija nema vrijednost u samoj sebi nego joj ona dolazi samo polazeći od njezina sina Isusa Krista. Stoga, ekumenska mariologija može biti utemeljena i vođena jedino kristologijom kao jedinim ispravnim mjerilom. Polazna točka ne mogu biti niti katolički maksimalizam koji kaže *de*

moгу sudjelovati u božanskom planu spasenja čovjeka. Nadalje, protestanti zaoštravaju ovaj svoj govor riječima kako ni Krist u svom čovječstvu nije imao aktivnu ulogu u otkupljenju jer je u tom činu njegova ljudskost bila pasivna. Usp. D. LONGENECKER – D. GUSTAFSON, *Mary. A Catholic – Evangelical Debate*, Grand Rapids, Michigan, 2003., str. 37. Katolici vjeruju kako je Marija doista imala svoju ulogu u povijesti spasenja, a dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* u broju 62. o tome jasno govori: “U tom, pak, poretku milosti Marijino majčinstvo neprekidno traje, od pristanka što ga je pri navještenju odano dala i koji je pod križem nepokolebljivo održala, pa sve do trajne savršenosti svijui izabranih. Na nebo uznesena, ona naime nije na pustila tu svoju spasonosnu zadaću, nego nam svojim mnogostrukim zagovorom i dalje nastavlja pribavljati darove vječnoga spasenja. Svojom majčinskom ljubavlju ona se skrbi za braću svojega Sina koja još putuju te se nalaze u pogiblima i tjeskobama, dok ne budu dovedena u sretnu domovinu. Zbog toga se Blažena Djevica zaziva u Crkvi naslovima Odvjetnice, Braniteljice, Pomoćnice i Posrednice. No to se shvaća tako da niti što oduzima niti što nadodaje dostojanstvu i djelotvornosti Krista, jedinoga Posrednika.” (LG 62). Teolog S. Manelli, govoreći o ulozi Blažene Djevice Marije u povijesti spasenja, zapravo ponavlja ovu saborsku misao i zaključuje kako je Marijina suradnja određena Kristovim otkupiteljskim djelom, a koje počinje odmah po Utjelovljenju. Kao što je Krist novi Adam, tako je i Marija nova Eva, te su njih oboje obnovili palo čovječanstvo. Usp. S. MANELLI, *Maria Corredentrice nella Sacra Scrittura*, u: AAVV., *Maria Corredentrice. Storia e teologia I*, Frigento, 1998., str. 37.

⁵⁴ Papa Ivan Pavao II., u enciklici *Redemptoris Mater*, nastavljajući misao Drugoga vatikanskog sabora, jasno u br. 38 kaže kako Crkva vjeruje da je samo jedan posrednik između Boga i ljudi te Marijina majčinska uloga ni na koji način ne umanjuje Kristovo posredništvo te da sve Marijine zasluge izviru iz Kristovih zasluga: “Crkva zna i naučava zajedno sa svetim Pavlom da je samo jedan naš posrednik: ‘Jedan je Bog, jedan je i posrednik između Boga i ljudi, čovjek – Krist Isus, koji sebe samoga dade kao otkup za sve’ (1 Tim 2,5-6). ‘Marijina pak materinska uloga prema ljudima nikako ne potamnjuje i ne umanjuje to Kristovo jedino posredništvo, nego pokazuje njegovu snagu’: to je posredništvo u Kristu”; te u broju 41 nastavlja: “Tako je u svom uznesenju na Nebo Marija kao obavijena svom stvarnošću općinstva svetih i samo je njezino sjedinjenje sa Sinom u slavi usmjereno prema konačnoj punini Kraljevstva, kada će ‘Bog biti sve u svemu.’” I u toj fazi Marijino materinsko posredništvo ne prestaje biti podređeno onomu koji je jedini posrednik, sve do konačnog ostvarenja ‘punine vremena’ to jest sve do trenutka kad će Bog ‘uglaviti u Kristu sve stvari’ (Ef 1,10).” IVAN PAVAO II., Enciklika *Redemptoris Mater – Otkupiteljeva Majka*, KS, Zagreb, 1987.

Maria numquam satis, niti to može biti feministička teologija koja u središte stavlja “ženu”.⁵⁵ Marija ne može biti samostalni teološki objekt, nego, buduća ekumenska mariologija, podcrtava G. Bruni, može biti integrirana mariologija i to u Trojstvo, u kristologiju, u pneumatologiju, u ekleziologiju, liturgiju, itd.⁵⁶

Krist je u središtu i sadašnjeg i budućeg ekumenizma. Ekumenska budućnost, kako ističe P. Ricca, nije “marijanska”, nego je jednostavno “kršćanska”. Krist je naše jedinstvo, i sadašnje i buduće, on je početak i dovršetak našega spasenja i naše nade, u koju je, naravno, uključena i ekumenska nada u buduće vidljivo jedinstvo Crkve. Osim toga, u njegovo smo ime kršteni i njegova je žrtva ono što nas ujedinjuje. Samo je on uskrsnuo i to njegovo uskrsnuće za nas znači buduće oslobođenje od spona smrti. Stoga, ekumensko je sve ono gdje je Krist u središtu. Marija, ili bilo tko ili što drugo, ako se stavi u središte, tu se više ne radi o autentičnom ekumenizmu. Na koncu, svjetlo svijeta, pa i svjetlo na ekumenskom putu jest jedino Krist i gdje je Krist, ondje je i ekumenizam.⁵⁷

Drugi kriterij protestantske teologije za buduću ekumensku mariologiju glasi: *solus Christus*. Nema niti Marije niti mariologije bez Krista kao jedinog središta čije mjesto nitko ne može zauzeti niti ga smije na bilo koji način zasjeniti ili umanjiti.⁵⁸

c) Marija nije objekt vjere: u budućoj ekumenskoj mariologiji, prema protestantskoj teologiji, Marija nije ona koju se zaziva, niti je ona kojoj se moli, nego, moli se s Marijom i kao Marija. Protestanti smatraju kako je marijanska pobožnost nešto što

⁵⁵ Usp. G. MARON, *Mariologia nella teologia protestante*, str. 104-105 (1298-1299).

⁵⁶ Usp. G. BRUNI, *Mariologia ecumenica. Approcci – Documenti - Prospettive*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna, 2009., str. 53.

⁵⁷ Usp. P. RICCA – G. TOURN, *Gli evangelici e Maria*, str. 34.

⁵⁸ Papa emeritus Benedikt XVI. kao teolog u jednom svom djelu upozorava: “Tek kada je kristologija shvaćena radikalno da dodiruje mariologiju, postajući mariologija, i ona sama postaje radikalna, kakva i mora biti s gledišta vjere Crkve. Pojavljivanje ili nepojavljivanje mariološkoga smisla mjerilo je kojim se može vidjeti je li potpuno prisutan i kristološki sadržaj. Nestorijanizam je oblikovao kristologiju iz koje su bili isključeni rođenje i majka, kristologiju bez marioloških zaključaka. No upravo je činjenica da je Bog umnogome odstranjen iz čovjeka, da su rođenje i majčinstvo – dakle sva tjelesnost – ostali izvan njega, za kršćansku svijest postala jasnim znakom da se tu više nije govorilo o *utjelovljenju*, da je ugroženo, ili već razrušeno, samo središte Kristova otajstva. Tako se u mariologiji branila kristologija.” J. RATZINGER, *Kći Sionska – Marijanska pobožnost u Crkvi*, Verbum, Split, 2008., str. 33.

je tipično za Katoličku Crkvu te da je ta pojava više vezana uz kulturu nego uz teologiju.⁵⁹

Marija je naša sestra u vjeri i molitvi koja čini dio *communio sanctorum*. Zato se u budućoj ekumenskoj mariologiji ne može govoriti ni o pobožnosti Mariji, ni o kultu, te, na koncu, katoličke dogme o Mariji ne mogu činiti dio ekumenske mariologije jer one, prema protestantskom tumačenju, nisu utemeljene na Svetom pismu nego na tradiciji te one kao takve ne mogu biti obvezatne za vjerovanje. Kad je riječ o Mariji, onda ona ni na koji način ne uključuje vjeru jednoga protestantskog vjernika.⁶⁰

Protestanti, s pravom, inzistiraju na činjenici kako mariologija ne može niti smije biti plod religioznih potreba ili religiozne mašte vjernika. Religiozna potreba nije uopće kriterij niti bi trebao imati značajnu ulogu kad je riječ bilo o katoličkoj, bilo o ekumenskoj mariologiji. Ovdje teologija ima zadaću da mariologiju sačuva od fantazija i pretjerane pobožnosti koja nema utemeljenja u Svetom pismu.⁶¹ Samo biblijski govor o Mariji, tj. o onoj koja je naša sestra u vjeri, a ne objekt molitve i zazivanja i pretjerivanja jest ispravna mariologija i kao takva može biti dio buduće ekumenske mariologije, smatraju protestantski teolozi.

Dakle, treći kriterij za buduću ekumensku mariologiju glasi: Marija je naša sestra u vjeri te kao takva ne može biti ni dio kulta ni molitve⁶² niti je ona posrednica ili zagovornica kod Boga te, na koncu, katoličke dogme o Mariji u ekumenskoj mariologiji nemaju svoje mjesto: "Marija niti može niti treba biti objekt 'dogmi', tj. članaka vjere. U ovome se slažemo s pravoslavicima koji, iako zazivaju Mariju [...], ne priznaju Marijanske dogme.

⁵⁹ Usp. S. ROSTAGNO, *Maria, Cristo e la chiesa*, str. 28.

⁶⁰ Usp. G. BRUNI, *Mariologia ecumenica? Preliminari da un punto di vista protestante*, u: *Theotokos*, 6 (1998.), str. 269.

⁶¹ Usp. G. MARON, *Mariologia nella teologia protestante*, str. 104 (1298).

⁶² Papa Ivan Pavao II., u već spomenutoj enciklici *Redemptoris Mater*, o štovanju Marije, između ostaloga, u broju 42 kaže: "Kao sluškinja Gospodinova ostala je savršeno vjerna osobi i poslanju svog Sina. Kao Majka 'vjerujući i slušajući rodila je na zemlji samoga Sina Očeva, i to ne poznajući muža, osjenjena od Duha Svetoga'. S tih razloga Crkva 's pravom štuje posebnim štovanjem Mariju': od najstarijih vremena Blaženu Djevicu štuju pod nazivom Bogorodice, pod čiju se zaštitu vjernici molitvama utječu u svim pogiblima i potrebama. Ovo je štovanje potpuno jedincato: u sebi sadrži i izražava onu duboku vezu koja postoji između Majke Krista i Crkve. Kao Djevica i Majka, Marija ostaje za Crkvu 'vječni uzor'. Može se stoga reći da je Marija, koja je prisutna u otajstvu Krista, također trajno prisutna i u otajstvu Crkve, i to baš pod ovim vidom, ukoliko je uzor ili, još bolje, pralik."

Sigurno je da zajedno s cjelokupnim kršćanstvom, prihvaćamo ono što nalazimo u evanđeljima o Mariji i upravo zbog toga vidimo je kao vjernicu, a ne kao onu u koju se vjeruje; dio je zajednice vjernika (Dj 1,14), a ne objekt vjere. Dakle, ne vjeruje se u Mariju, nego se vjeruje (nadamo se!) kao Marija, čija je vjera posvjedočena u Veliča; vjeruje se s Marijom, u okviru svetih posvjedočeno u Vjerovanju.”⁶³

d) Per Mariam ad Christum: budući da Marija i mariologija nisu same sebi svrha, onda bi i Marija i mariologija i marijanski kult trebali dovesti vjernike Kristu.⁶⁴ Naime, protestanti su izrazito zabrinuti kad je riječ o katoličkoj uzrečici: *per Mariam ad Christum* i to zbog toga što smatraju da, iako ne žele ni teološki ni doktrinarno ograničiti slobodno djelovanje Duha Svetoga i nemaju ništa posebno protiv ako netko doista po Mariji dolazi Kristu, prema Svetom pismu nije Marija put koji je naznačen da vodi prema Kristu.⁶⁵

⁶³ P. RICCA, *Un dialogo amichevole ma difficile*, str. 70.

⁶⁴ Službeno učenje Katoličke Crkve o tome je jasno. Naime, papa Pavao VI. u svojoj Apostolskoj pobudnici *Marialis cultus* u broju 25, između ostaloga, kaže kako ispravna kršćanska pobožnost nikada nije dovela u pitanje nerazrješivu povezanost Djevice Marije s Bogom Spasiteljem: “Autentična kršćanska pobožnost jamačno nije nikada propuštala naglašavati nerazdvojivu povezanost i nužnu odnošajnost Djevice prema Božanskom Spasitelju. No nama se čini da je posebno u skladu s duhovnim usmjerenjem našega vremena, - koje je takorekuci posve obuzeto i zahvaćeno 'pitanjem Krista' - da u načinima izražavanja štovanja prema Djevici bude posebno istaknut kristološki aspekt, kako bi ti načini bili odraz Božjeg plana, po kojemu je jednom te istom rasporedbom 'predodređen početak Marijin i utjelovljenje božanske Mudrosti'. To će bez svake sumnje pripomoći da pobožnost prema Isusovoj Majci postane solidnije, te da se preobrati u djelotvorno oruđe pomoću kojega se može dospjeti do 'jedintva vjere i spoznaje Sina Božjega, do čovjeka savršena, do mjere uzrasta punine Kristove' (Ef 4,13). To će, s druge strane, pridonijeti da se razvija štovanje koje dugujemo samome Kristu, budući da, u skladu s trajnim shvaćanjem Crkve, koje je u ove dane autoritativno ponovljeno, 'ono što se upravlja Sluškinji odnosi se na Gospodara; tako zahvaća Sina ono što se pruža Majci; (...) tako na Kralja prelazi čast koja se iskazuje kao počitanje prema Kraljici.’” PAVAO VI., *Marialis cultus*, KS, Zagreb, 1975.

⁶⁵ Usp. F. FERRARIO – W. JOURDAN, *Introduzione all'ecumenismo*, str. 113-114. Papa Ivan Pavao II. u enciklici *Redemptoris Mater* u broju 22 jasno uči i nastavlja učenje Drugoga vatikanskog sabora koje kaže kako Marija ne umanjuje niti potamnjuje jedino Kristovo posredništvo, te papa o Mariji nadalje kaže da u događaju u Kani Galilejskoj imamo prvi navještaj Marijina posredništva, a koje je u potpunosti okrenuto Kristu: "Upravo u tom smislu događaj u Kani Galilejskoj pruža nam kao neki prednavještaj Marijina posredovanja koje je posve usmjereno prema Krstu te ima cilj da objavi njegovu spasenjsku silu."

Protestanti se pitaju jesu li marijanske dogme doista formulirane imajući u vidu Krista ili zato da podrže marijansku pobožnost i da potaknu katoličke vjernike na hodočašća u marijanska svetišta? Je li istina da katolička vjera ide od Marije prema Kristu ili se stalno zaustavlja na Mariji i na Kristu, prema čemu Marija nije put koji vodi prema Kristu, nego je i ona sama cilj? Je li Krist cilj kojemu mariologija vodi ili je samo okvir koji opravdava samu mariologiju? Možemo li u formuli *per Mariam ad Christum* riječ *Mariam* zamijeniti s *Verbum* ili *Spiritum Sanctum* pa bi formula glasila *per Verbum ad Christum* ili *per Spiritum Sanctum ad Christum*? Dodajemo li u ove dvije formule nešto ili oduzimamo s obzirom na prvu formulu u kojoj se spominje Marija? Protestantski vjernik koji ulazi u odnos s Kristom preko Riječi i Duha Svetoga ima nešto kvalitativno ili kvantitativno drugačije s obzirom na katolika koji u odnos s Kristom ulazi preko Marije? Donosi li Marijino posredništvo doista nešto novo? Ovo su samo neka od pitanja na koja protestanti od katolika traže jasne i poštene odgovore.⁶⁶

Zato još jedan od bitnih elemenata buduće ekumenske mariologije mora biti taj da Marija vodi isključivo Kristu te da nije cilj samoj sebi. Kršćanska vjera i teologija svoj izvor i svoj cilj imaju u Isusu Kristu koji je Sin Božji. Marija može biti put koji vodi prema Kristu, ali ona, prema protestantima, nije ni jedini ni najbolji put. Kristu se može sasvim legitimno doći i drugim putovima, kao što je Sveto pismo i propovijedanje te ti putovi nisu ništa manje vrijedni u odnosu na put preko Marije. Zato će protestanti u ekumenskoj mariologiji, budući da Marija za katolike i njihovu duhovnost ima jako važnu ulogu, u ekumenskom duhu tolerirati Mariju kao put prema Kristu, ali ga sigurno neće ni usvojiti ni prakticirati.

ZAKLJUČAK

Buduća ekumenska mariologija biti će moguća jedino ako bude plod zajedničkog rada svih triju kršćanskih konfesija: katolika, protestanata i pravoslavaca te ako se u toj budućoj ekumenskoj mariologiji svaka od triju strana bude mogla

⁶⁶ Usp. P. RICCA, *Maria di Nazareth nella riflessione di alcuni teologi contemporanei della Riforma*, str. 490-491.

prepoznati.⁶⁷ Bez ovog pristupa, svaki pokušaj već u početku bit će sigurno osuđen na neuspjeh. Upravo to jer razlog zbog kojega je isusovac V. Caporale, između ostaloga, kazao kako su, s jedne strane, katolički teolozi mnogo otvoreniji kada je riječ o proučavanju teologije drugih crkava i crkvenih zajednica, dok, s druge strane, protestanti trebaju naučiti u svoje istraživanje uključiti i druge teologe iz drugih crkava kako bi se vodio ne monolog, nego pravi dijalog.⁶⁸

Ono što je iz ovog rada očito jest to da ekumenska mariologija, kada je riječ s protestantskog gledišta, ne može biti autonomna, tj. mora biti integrirana u kristologiju, pneumatologiju, ekleziologiju, itd. Marija nije sama sebi svrhom, nego je i ona dio Božjega plana s ljudima u povijesti spasenja. Kao takva, biblijska Marija, službenica Gospodnja, jest jedna od nas te je i ona dio Božjeg spasiteljskog i otkupiteljskog plana.

Buduća ekumenska mariologija mora biti plod dubljeg sveukupnog sagledavanja istina vjere sadržanih u Svetom pismu, tradiciji, životu Crkve te snažno obilježena međusobnim uvažavanjem. Protestanti nikada neće pristati i prihvatiti katoličke dogme o Mariji, dok se katolici nikada neće prestati moliti Mariji. Znači li to da je ekumenska mariologija već sada osuđena na propast? Ako prihvatimo činjenicu da je mariologija jedno vrlo teško ekumensko pitanje te ako krenemo od onoga što nam je svima zajedničko, tj. ono što svi možemo prihvatiti te ako budemo spremni tolerirati i prihvatiti da je drugi ujedno i drugačiji, ekumenska mariologija ima svoju budućnost. Ekumenizam ne znači drugoga navesti da prihvati moj način gledanja, nego znači zajedno tražiti ono što nas ujedinjuje i na tome raditi, a razlike pokušati svesti na najmanju moguću mjeru. *Stvarna Marija* (kako je nazivaju protestanti), tj. Marija koju nalazimo u Svetom pismu, doista je i temelj i polazna točka buduće ekumenske mariologije, a koja je ujedno prihvatljiva svim kršćanima.

⁶⁷ Usp. G. BRUNI, *Mariologia ecumenica*, u: *Credere Oggi*, 24 (2004.) 4, str. 93.

⁶⁸ Usp. V. CAPORALE, *Nota sul dogma dell'Immacolata Concezione*, u: *Protestantesimo*, 1 (1991.) str. 68.

CONTRIBUTION OF PROTESTANT THEOLOGY TO FUTURE ECUMENICAL MARIOLOGY

Summary

We divided this work into two parts. The first part is entitled “Centuries of silence and replaying of Protestant theology“. In terms of silence on Protestant theology of Mary, there are a number of reasons. Excessive veneration of Mary from the Catholic side, the loss of connection with the Bible and the instrumentalization of Mary with a view to combating Protestantism, led to the fact that in Protestant theology, as a logical reaction, eventually encased complete silence and rejection of any talk about her. Recently Protestant theology has awakened and begun again to speak about Mary. The reasons are as follows: the Second Vatican Council placed the speech about Mary in the framework of the Church; the memory of the relationship between Mary and the Counter-Reformation has disappeared and is no longer active; feminist theology and ecumenism. The second part is titled “Elements of Protestant theology for future ecumenical Mariology“. The main criteria for future ecumenical Mariology, which are extremely important for Protestants, are the following: speech about Mary must be based exclusively on Scripture; *solus Christus* – there is neither Mary nor Mariology without Christ whose place no one can take or overshadow or diminish in any way; Mary is our sister in faith, and as such cannot be a part of a cult or of a prayer; she is neither a mediator nor intercessor with God. These Catholic dogmas of Mary have no place in ecumenical Mariology. Finally, *per Mariam ad Christum* - Mary leads exclusively to Christ, and she is not an end in itself.

Keywords: *Mary, ecumenical Mariology, Scripture, Solus Christus, per Mariam ad Christum.*